

Nyare litteratur av intresse för språkvårdsarbetet

PUBLIKATIONER FRA SPROGNÆVNE

Dansk Sprognævn. Årsberetning 1975/76. Gyldendal, København 1976. 48 s.

Som i de tidligere årgange består ca. halvdelen af årsberetningen af et udvalg af de svar som Sprognævnet har givet skriftligt.

Løland, Ståle og Arnold Thoresen: Norsk forkortingsbok. Norsk språkråds skrifter 14. Oslo: J. W. Cappelens Forlag, 1976. 68 s.

Boka inneholder bl.a. regler for forkortinger, forklaringer på norske, nordiske og internasjonale forkortinger for organisasjoner, foreninger, foretak o.l., symboler for internasjonale målenheter, og forskjellige spesiallister over forkortinger. Det er også en liste over hvordan ord og uttrykk bør forkortes på norsk.

Norsk språkråds komité for dataterminologi: Norsk dataordbok. Oslo: Universitetsforlaget, 1976. 148 s.

Boka inneholder om lag 1100 norske datatermer med korte forklaringer og tilvising til tilsvarende engelske termer. Dessuten er det en engelsk-norsk ordliste. Komiteen har lagt vekt på å finne fram til termer som følger norske språkregler når det gjelder uttale, skrivemåte og bøyning. Det er tatt hensyn til tilsvarende dansk og svensk terminologi, der dette er naturlig. Komiteen er satt sammen av dataekspertter og språkfolk. Under arbeidet har komiteen hatt nær kontakt med flere fagfolk og en rekke private og offentlige organisasjoner og foretak som har gitt verdifulle uttalelser til nytte for dataordboka.

Norsk språkråds komité for grammatisk terminologi: Terminologien i norsk språklære. Norsk språkråds skrifter 16. Oslo: J. W. Cappelens Forlag, 1977. 101 s.

Boka inneholder innstillingen fra Norsk språkråds komité for grammatisk terminologi. Komiteen hadde i oppdrag å greie ut om problemer innenfor grammatisk terminologi og å komme med forslag til en mer ensartet terminologi i skolebøkene.

Innstillingen er inndelt i kapitlene *Språklære, Ordklasselære, Syntaks* og *Språkhistorie*. Registeret bak i boka gir en oversikt over hvilke termer komiteen har samlet seg om. Skriftet har status av en komitéinnstilling, men det er alminnelig enighet blant fagfolk om storparten av de sentrale termene, så det vil kunne være en veileder for lærere og lærebokforfattere. Språkrådets fagnemnd har drøftet enkelte av de hyppigst brukte termene, og den har sluttet seg til grammatikk-komiteens tilråding når det gjelder bl.a. termene preposisjonsuttrykk, preteritum, predikativ, indirekte objekt, verbal, adverbial. Innstillingen vil danne grunnlaget for Språkrådets videre arbeid med grammatisk terminologi.

Norsk språkråd. Årsmelding 1976. Oslo 1977. 22 s. Årsmeldingen gir en oversikt over Norsk språkråds virksomhet i 1976.

Nyt fra Sprognævnet. Nr. 17—18. 1976—1977. 8 s. + 8 s.

Foruden et udvalg af svar som Sprognævnet har givet, indeholder hvert nummer af bladet en længere artikel om et mere alment dansksprogligt emne. I nr. 17 skriver *Pia Riber Petersen* om brugen af *i* og *på* ved gadenavne ("På gade og vej"), og i nr. 18 skriver *Henning Spang-Hanssen* om fordelene ved fastlagte stavemåder ("Stavemåden som ordets navn").

Skolordlista, utg. av Svenska Akademien och Svenska språknämnden. 3:e (något reviderade) tryckningen. 1976.

Serien *Skrifter utgivna av Svenska språknämnden*:

Nr 44 *Studier i dagens svenska*. En antologi redigerad av Bertil Molde. 2:a uppl. 1976.

Nr 59 *Bengt Holmberg, Språket i Göteborg*. 1976. (Anmäls på s. 111).

Nr 60 *Släktnamn i Norden*. Utg. av språknämnderna i Norden. 1977. (Utg. i Danmark med titeln *Efternavne i Norden med udtaleangivelse* och i Norge med titeln *Familienavn i Norden*).

Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd, har kome med fire nummer i 1976, kvart på seksten sider. Av innhaldet kan vi nemna to artiklar om språket i den nye omsetjinga av Bibelen (nynorsk og bokmål) (nr. 1, s. 2—6). I same nummeret (s. 11—14) skriv *Dag Gundersen* om samansetjingar med verbalsubstantiv eller infinitiv som forledd. Denne artikelen er kommentert av *Bernt Fossestøl* i nr. 2 (s. 11—12). I nr. 3 (s. 3—5) skriv *Finn-Erik Vinje* om ekspertspråk og allmennspråk. *Botolv Helleland* skriv i same nummeret (s. 6—8) om den 7. nordiske namnegranskarkongressen, som drøfta emnet stadnamn og samfunn i eldre tid. Det siste nummeret i 1976 er vidd rettskrivingsarbeidet i Norsk språkråd, bl.a. med ein artikkel om pronomenformene *me* og *vi* og ein artikkel av *Eyvind Fjeld Halvorsen* om språkplanlegging og toleranse.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utgivits med fyra nummer. Ur innhaldet kan nemnas följande artiklar. Nr 1: *Bertil Molde*, "Han, hon, den — eller vad?" (om generellt pronomen i 3:e person singularis). Nr 2: *Bengt Loman*, "Språklig folklore" (om vanliga föreställningar och vanföreställningar om språket), *Sigurd Fries*, "Universitetsämnena svenska och nordiska språk just nu — några erfarenheter och synpunkter", *Carl-Eric Thors*, "Finlandssvenskan femtio år efter Bergroth". Nr 3: *Margareta Westman*, "Språket mellan myndigheter och människor", *Gunnel Källgren*, "Baka, steka och koka — en studie i matlagningstermernas semantik". Nr 4: *Catharina Grünbaum*, "Språknämndens enkät till svensklärare", *Bertil Molde*, "Närvara, övervara, undvara och avvara".

informationsvirksomhed, en redegørelse for statslig informationsvirksomhed i Norge og Sverige og udvalgets forslag til retningslinjer for en udvidet statslig information vedrørende lovforslag, bekendtgørelser, ændringer i cirkulærer o.l. som har almen interesse. *PRP*

Veirup, Hans, Smistrup, Gert og Grunwald, Ebbe: Det sproglige service-eftersyn. 2. udg. Journalistisk sprog 1. Institut for Presseforskning, Århus 1976. 138 s. Distr.: Institut for Presseforskning og Samtidshistorie, Halmstadgade 11, 8200 Århus N.

Studie- og arbejdsbog til brug ved sprogundervisningen ved Danmarks Journalisthøjskole. Bogen indeholder kapitler om læsbart sprog, læseværdigt sprog, læservedkommende sprog, påvirkende og argumenterende sprog, og om forholdet mellem billede og tekst. *HGJ*

FINLAND

Av *Mikael Reuter (MR)* och *Carl-Eric Thors (C-ET)*

Laurén, Christer: Ellips, teckenfunktion och språklig ekonomi. En studie i svensk ordbildning. Studier i nordisk filologi 60 s. 289—329, Helsingfors 1975. Även publicerad som nr 18 i Proceedings of the Vaasa School of Economics, Reprint Series, 1976.

Uppsatsen behandlar modern kortordsbildning i svenskan med hänsyn till bland annat språklig ekonomi och teckenfunktion. I skilda kapitel behandlas olika slag av ellipser: initial, medial och final reduktion (bil, repövning, manus), "radikal" reduktion (initialord som TV, Esselte) och kombinationer av dessa. Författaren konstaterar att kortorden är ekonomiska i fråga om inbesparing av språkliga medel och genom att tempot i kommunikationen kan göras snabbare, men varnar samtidigt för en oöverlagd användning av kortord som kan ha en informationsekonomiskt skadlig effekt. En förutsättning för uppkomsten av kortord är en tillräckligt hög frekvens.

Författaren är professor i svenska vid den finska handels-
högskolan i Vasa och medlem av Svenska språknämnden i
Finland. *MR*

*Laurén, Christer: Språkvården och finlandssvenskan. Hori-
sont nr 2 1976 s. 1—4.*

Det finlandssvenska regionala riksspråket och eventuella
normer för det har under senare år debatterats rätt ofta i tid-
ningspressen. Problemet är dels att också denna regionala
variant har sina varianter, dels att det är svårt att dra upp
gränser för hur mycket finlandssvenskan skall kunna tillåtas
avvika från rikssvenskan.

I denna tidskriftsartikel behandlar författaren dels olika
språkliga genrer (främst fackspråket i förhållande till allmän-
språket), dels finlandssvenskan i förhållande till rikssvenskan.
Han påpekar bland annat att anslutningen till en rikssvensk
språknorm och tillnärmningen till den språkliga utvecklingen
i Sverige är starkare i Österbotten än i t.ex. Helsingforsregio-
nen, inte minst till följd av att man i större delen av Öster-
botten huvudsakligen följer med rikssvensk radio och TV.
Slutsatsen i artikeln är att man både i vardagsspråk och fack-
språk borde bemöda sig om att inte skapa onödiga skillnader
mellan rikssvenska och finlandssvenska, men att man å andra
sidan inte skall förkasta sådana språkliga drag i finlandssvens-
kan som har en accepterad ställning. *MR*

*Nyholm, Leif: Formväxling i Helsingforssvenskan. En studie
i intervjuspråk. FUMS rapport nr 44, Uppsala 1976. Dupli-
cerad, 144 s.*

Undersökningen är en licentiatavhandling vid Helsingfors
universitet. Den strävar att ge en bild av central Helsingfors-
svensk morfologi ur sociolingvistiskt perspektiv och att jäm-
föra de aktuella morfologiska dragen i finlandssvenskt och
rikssvenskt intervjuspråk. Undersökningsmetodiken baserar
sig i många avseenden på den som har använts i FUMS'
Eskilstunaundersökningar.

Bland de 10 variabler som Nyholm undersökt kan nämnas
växlingarna *di/dom*, *-ade/-a* (i t.ex. kastade), *-at*, *-it/-a*, *-i* (kas-

tat, kommit), *-et/-e* (huset), *-en/-ena* (husen), *inte/int* och *skulle/sku*. Det visade sig att variabeln *di/dom* i Helsingforssvenskan är beroende av både socialgruppsstillhörighet och ålder: bland de vuxna meddelarna var mellan 80 och 90 % av personerna i socialgrupp 1 och 2 *di*-brukare men bara 50 % av personerna i socialgrupp 3, bland skoleleverna återigen användes formen *di* av omkring 70 % i de högre socialgrupperna och knappa 30 % i socialgrupp 3. Som jämförelse kan nämnas att formen *di* i Eskilstuna användes av 6—8 % av meddelarna i socialgrupp 1 och 2 och 19 % i socialgrupp 3.

De flesta av de övriga variablerna visade både social och stilistisk variation. Undersökningen visade tydligt att den i Sverige märkbara trenden mot skriftenligt uttal inte ännu har börjat göra sig gällande i finlandssvenskan. T.ex. den fulla formen *-ade* (imperf. av 1 konj. som i *kastade*) förekom i det vuxna materialet bara i ett fall av 180. I skolelevsmaterialet förekom varken denna form eller de fulla formerna av typen *kastat, kommit. MR*

Ordbok över Finlands svenska folkmål. Häfte 1. Red. av Olav Ahlbäck. Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors 1976. 28+180 sidor.

De svenska folkmålen i Finland har utvecklats som randdialekter inom det svenska språkområdet, under påverkan av bland annat finska grannndialekter och i någon mån av hemvändande emigranters engelska uttryck. Dialekterna uppvisar därför många ålderdomliga språkdrag och spår av främmande inflytelser.

En stor del av ordförrådet i de finlandssvenska folkmålen har tidigare varit tillgängligt genom två äldre ordböcker, Vendells Ordbok över de östsvenska dialekterna (1904—07) och Wessmans Samling av ord ur östsvenska folkmål (1926—32). Sedan 1930-talet har dialektarkiven — framför allt det arkiv som numera hör till den statliga Forskningscentralen för de inhemska språken — emellertid tillförts ett avsevärt mer omfattande material, insamlat i samarbete mellan Folkmålskommissionen och Svenska litteratursällskapets folk kultursarkiv.

Den ordbok vars första häfte nu utkommit beräknas i färdigt skick komma att omfatta omkring 125 000 ordartiklar och över 4 000 sidor.

Ordboken inleds med en redogörelse för dess historia och för de samlingar och övriga källor som ordboken bygger på och de principer som har följts vid redigeringen. Ordboken redovisar dialekternas hela ordförråd i den utsträckning det har uppptecknats, och begränsar sig alltså inte till sådana ord som inte tillhör det svenska allmänspråket. Ordartiklarna är uppställda i alfabetisk följd efter uppslagsord. Sakordens betydelse redovisas ingående bl.a. på basen av etnologiska utredningar, och annat ordförråd belyses med hjälp av språkprov. I huvudsak är boken uppbyggd enligt samma principer som SAOB.

I det första häftet ingår ordartiklarna *abba* — *bister*. Ordboken kan beställas från Statens tryckericentral, Marknadsföringsavdelningen, PB 516, SF-00101 HELSINGFORS 10. MR

Ortnamn och samhälle. Red. av Kurt Zilliacus m.fl. Svenska litteratursällskapet i Finland, Meddelanden från Folkkultursarkivet 4, 1977. 238 s. Även publicerad som nr 10 i serien NORNA-rapporter.

Boken är en rapport från Nordiska samarbetskommitténs för namnforskning (NORNAs) symposium i Hanaholmens kulturcentrum i april 1975. Den innehåller drygt tjugo artiklar under följande huvudrubriker: NAMNGIVNING: Lokalitet och namn, Namngivare och namngivning, Namngivningsprinciper; NAMNBRUK; NAMNBYTE OCH NAMNDÖD: Kontinuitet, byte och död, Namnbytessätt. Boken avslutas med en presentation av tio aktuella forskningsuppgifter. MR

Stenmark, Harry: Finlandssvenska ord och uttryck. Traffic, Stockholm 1976. 99 s.

Sedan Valdemar Langlet gav ut "Säregenheter i finländsk tidningssvenska" 1930 har ingen rikssvensk publicerat något större arbete om finlandismer förrän bibliotekarie Harry Stenmark härom året kom med en duplicerad lista på finlandssvenska egenheter. Den upplaga som Stenmark gav ut

i tryck i fjol är den tredje.

Hugo Bergroths böcker "Finlandssvenska" och "Hög-svenska" behandlar alla sidor av språket. Stenmarks arbete är, som titeln anger, en ordlista. En väsentlig sida av ordför-rådet saknas hos Bergroth — det officiella språkets ord. Så-dana finns i ganska stort antal hos Stenmark, t.ex. namn på "ministerier" (departement), och det är en stor förtjänst.

Listan bygger på tidnings-, radio- och TV-material och på bidrag av finlandssvenskar, bl.a. magistrarna J. O. Tallqvist och Mikael Reuter. Det är givetvis tacknämligt att få en ord-lista utarbetad av en icke-finlandssvensk, men Stenmark har inte helt undgått vissa faror som lurar på en utomstående iakttagare. Han tar med ganska många vardags- och slangord och markerar dem i allmänhet som sådana, men i mitt tycke har en del sällsynta ord, kända av ett fåtal, fått slinka med. Det är t.ex. av rätt litet intresse för en rikssvensk att få veta att det vardagliga — snarast dialektala — *båda sig* betyder "anmäla sig". Vissa misstag finns. Så kommer t.ex. *sytning* "rätt till undantag" inte från finskans *syttinki*, utan är en fornsvensk term som även inlånats i finskan.

Stenmarks lista innehåller en hel del förkortningar som brukas i Finland, t.ex. AFC "Arbetsgivarnas i Finland cen-tralförbund" och DFFF "Demokratiska förbundet för Fin-lands folk". Urvalet är dock lite nyckfullt, vissa helt lokala organisationer nämns, som väl inte kan vara av större intresse i Sverige.

Trots sina brister är Stenmarks bok ett värdefullt bidrag med en del finlandismer (även bortsett från de officiella ter-merna), som kanske inte uppmärksammats tidigare. C-ET

Wikström, Kaj: Begreppsfältet kroppsövning. Semantiska stu-dier i svenskt idrottspråk. Akademisk avhandling. Tammer-fors 1977. 225 s.

Universitetslektor Kaj Wikström har disputerat på denna avhandling vid universitetet i Tammerfors. Det är en studie över ord som *kroppsövning*, *gymnastik*, *lek*, *sport*, *idrott* och liknande, med tyngdpunkt på 1800-talssvenskan. Intressant är bl.a. studien av betydelsen hos *sport* och *idrott*. C-ET

NORGE

Av Alfred Jakobsen

Aune, Kolbjørn: Sledenemningar. Ordgeografisk studie med kart. Skrifter frå Norsk Målførearkiv ved Ingeborg Hoff xxxii. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1976. 129 s. + kart.

I Norge har det hittil vært drevet lite ordgeografisk granskning. De to større avhandlingene vi har, er begge skrevet av utlendinger (Ivar Modéer: *Norska ordstudier*. Två bidrag till fiskets ordgeografi; Oskar Bandle: *Studien zur westnordischen Sprachgeographie. Haustieterminologie im Norwegischen, Isländischen und Färöischen*).

Kolbjørn Aunes studie over sledenevninger er et verdifullt tilskudd til norsk ordgeografisk litteratur. Han har gransket i detalj navnene i norske dialekter (bortsett fra Finnmark) på to deler i arbeidssleden eller kjelken. De to delene har han gitt hjelpetermene "berestolpe" og "bindenagle".

Arbeidet bygger på et onomasiologisk prinsipp.

Første kapittel i avhandlingen gir en saklig skildring av slededelene. Foruten "berestolpe" og "bindenagle" omfatter kapitlet også "tverrbjelke". Dette faller naturlig fordi denne delen i konstruksjon og nevnmåte er så nær knyttet til bærestolpen.

Kap. ii og iii forteller i korte monografier om de forskjellige termer for bærestolpe og bindenagle. Her blir hver nevning for seg drøftet språklig og kulturgeografisk. Kap. iv gir et ordgeografisk oversyn over sledetermene. På to kartblad er deres utbredelse tegnet inn. På grunnlag av husdyrtermer delte Bandle landet inn i 11 målområder. Aune jamfører hele tida med de resultater Bandle kom fram til, og finner godt samsvar i hovedtrekkene. Men som han understreker, er hans materiale altfor lite til en lignende inndeling, og da som nevnt bare to slededeler er gransket i detalj hittil, må hans oversyn nødvendigvis få en foreløpig karakter.

Aune har samlet tilfang nok til et videre arbeid om emnet. Dette materialet ligger i Norsk Målførearkiv. Det var å håpe at han selv eller andre kunne fortsette granskingen, slik at vi

fikk en komplett ordgeografisk studie over alle de viktigste sledenevningene.

Bondevik, Jarle og Farestveit, Olav: Bibelomsetjing. Syn og Segn 1976, s. 282-290.

I samband med den nye nynorsk-utgaven av Det nye testamentet gjør Bondevik og Farestveit rede for hvordan oversettelsesarbeidet foregår, og for hvilke problemer oversetterne møter. I den siste delen av artikkelen imøtegår de en del av Helleviks kritikk (se Hellevik: Gammal bodskap i ny bunad).

Faarlund, Jan Terje: Sentential Subject and Adjectival Predicate in Norwegian. Norwegian Journal of Linguistics (NTS), Vol. 30, pp. 13-24.

Det fins i norsk en gruppe adjektiver som tillater en underordnet setning som subjekt. På overflaten er denne underordnede setningen realisert enten som en *at*-setning eller som et infinitiv-syntagme. Noen adjektiver tillater begge konstruksjonene, andre bare en av dem. Eksempler: 1 a: *Det er dumt at Kari stoler på Ola.* b: *Det er dumt å stole på Ola.* 2 a: **Det er vanskelig at Kari finner huset.* b: *Det er vanskelig å finne huset.* 3 a: *Det er sant at Ola besøker Kari.* b: **Det er sant å besøke Kari.*

Forfatteren studerer noen syntaktiske egenskaper ved setninger som inneholder slike adjektiver, og han viser at det er nær innbyrdes forbindelse mellom subjektets mulige overflateform og andre syntaktiske egenskaper ved setningen. Disse syntaktiske observasjonene danner grunnlaget for en semantisk analyse av de nevnte adjektivene. Analysen viser at i siste instans er syntaktiske egenskaper avhengige av semantiske faktorer.

Hallaråker, Peter: Skjergardsnamn frå Bremnes. Universitetsforlaget, Bergen—Oslo—Tromsø 1976. 146 s.

Hallaråker har samlet et tilfang på ca. 1450 skjergardsnavn fra Bremnes på Bømlo. Han vil primært undersøke hovedprinsippene for navngiingen, sekundært finne ut i hvilken grad stedsnavn avspeiler naturforhold, næringsliv og kultur-

historiske forhold i et lokalsamfunn ved kysten. Uttalen av navnene er vist med fonemisk transkripsjon, og i skrivemåten nytter han tilnærmet normalisert rettskrivning (men han har holdt på komposisjonsvokalen i målføret).

I stedsnavnstudier er kjennskapet til målføregrunnlaget for navnene helt vesentlig, og i kap. ii gir han derfor et skjematisk oversyn over fonem-systemet i Bremnes-målet og gjør dessuten greie for noen hoveddrag ved formverket.

Stedsnavnforskerne har definert grunnord på noe varierende vis. Hallaråker tar utgangspunkt i Lars Ekres definisjon (i "Opplysningar til stadnamn frå Midt-Jotunheimen"), men utvider den noe. I kap. iv får vi så en liste over grunnordene med opplysninger om uttale, etymologi, frekvens og bruksområde. Det neste kap. inneholder "grunnordlause namn", mens kap. vi drøfter navngiingsprinsippene. Etter innholdet av utmerkingsleddet blir de sammensatte navnene delt inn i følgende hovedgrupper: navn som forteller om 1) leie, 2) utseende, 3) naturtilhøve og jordsmonn, 4) plante- og dyreliv, 5) kultur- og næringsliv og 6) en gruppe navn med blandet betydningsinnhold av utmerkingsleddet. Sekundærnavn blir behandlet i et eget avsnitt.

Selv om "Skjergardsnamn frå Bremnes" er tradisjonell i metode og oppbygning, utgjør den et solid tilskudd til vår stedsnavnlitteratur.

Hellevik, Alf: Gammal bodskap i ny bunad. Syn og Segn 1976, s. 259—277.

Hellevik kommenterer her den nye nynorsk-utgaven av Det nye testamentet. Han gir først et kort tilbakeblikk over arbeidet med nynorske bibeloversettelser og tar deretter opp forholdet mellom bibelmålet og gjeldende rettskrivning. Han synes det er både riktig og nødvendig at Bibelen i sin ytre språkdrakt kommer i samsvar med de normene som gjelder i dag, men han ønsker at oversetterne hadde holdt seg strengere til læreboknormalen. Når det gjelder foran- og etterstilt eienomspronomen, finner han noen eksempler på umotivert skifting. Han mener at målføringen i regelen ville vinne på at foranstilt pronomen ble nyttet noe mer sparsomt. Oversetterne

får ros for ordvalget, men han peker også på noen ord som bryter med stilen (f. eks. *sjefen* for tempelvakta istf. *hovdingen* for tempelvakta). Ellers undrer han seg over at nynorskutgaven og bokmålsutgaven stundom unødige har ulike formuleringer. Men det hovedinntrykket han sitter igjen med, er at Bibelens ord er blitt lettere å forstå.

Indrebø, Gustav: Kva er målreising? Ei artikkelsamling ved Jarle Bondevik og Oddvar Nes. Norsk bokreidingslag 1/1, Bergen 1976. 220 s.

Som målteoretiker hadde Gustav Indrebø et gjennomtenkt helhetssyn som han uredd og helhjertet gikk inn for. Sine meninger om målsaka la han fram i en mengde artikler og utgreiinger i forskjellige aviser og tidsskrifter. I denne boka finner vi de viktigste innleggene.

Den bærende, dypest aktive idéen i målrørsla er for Indrebø den nasjonale reising- og selvhevdningstanken. Et ekte norsk mål vil gi folket vårt større livskjensle og mer indre styrke. Nynorsken er en bedre tolk for hjertet og følelsene. Den vil føre til en allmenn åndelig og språklig frigjøring, og den kan gi en rikere og mer ekte blomstring for hele vårt åndsliv og kulturliv. Tar vi i bruk nynorsken som eneste offisielle språk, velter vi av oss en nasjonal skam og får nasjonal samvittighetsro.

Indrebøs nasjonale motivering kommer også sterkt fram i hans syn på bokmålet. Det er unorsk. Selv om det blir mer og mer oppblandet med norske målelementer, vil det forbli å være en grein av det danske måltreet.

I en av artiklene kommer han inn på fremmedordene, som han deler inn i to grupper, germanismene og de virkelig internasjonale ordene som for det meste kommer fra klassiske språk eller er av romansk rot. Når nynorsken er puristisk innstilt mot lånord av det første slaget og ikke minst mot de tyske ordlagingselementene enda de er mye brukt i dialektene, henger det sammen med at "tysken som er eit nærskyldt språk, hev ei evne til å arma ut målet, med att han tepper att dei heimlege kjeldene". De internasjonale ordene derimot trenger ikke målet å verge seg mot. Disse fremmedordene

gir et slags videre samband og har stempel og innhold fra en større kulturkrets.

I den harde rettskrivningsstriden i andre halvdel av 1930-årene var Indrebø opptatt av å forsvare nynorsken mot "indre oppløysing". Særlig gikk han mot de mange forslagene til endringer i ortofon lei som rettskrivningskomitéen kom med. De ville ødelegge landsmålets karakter. Dets oppgave er å være en samnevner for alle dialekter innenfor det nasjonale målområdet. Derfor krever det en romslig typologisk skrivemåte.

Riksmåltilhengere og samnorskfolk vil naturligvis være dypt uenige med Indrebø i mange av hans synspunkter. Men også blant målfolk fins det nok mange med et divergerende syn på målstrevet. De vil hevde at Indrebø stundom var for urealistisk og for kategorisk i sine påstander, at nynorsken må jenke seg mer for å kunne bevare og utvide sine posisjoner. De vil vel også rangere argumentene for målreisningen på en annen måte enn han gjorde. Men enig eller uenig — alle som ønsker å sette seg inn i viktige sider ved målreisningens ideologi og argumentasjon, kan lese boka med utbytte.

La meg også nevne at utgiverne har forsynt boka med en biografisk innledning og en nyttig bibliografi over Indrebø's skrifter.

Kontrast. Tidsskrift for politikk, kultur, kritikk. Pax forlag, Oslo. Nr. 1, 1976.

I det siste tiåret har det vokst fram ei ny målrørsløse som har satt språkstriden i en vid sosial og politisk sammenheng. Språket er ikke bare et nøytralt kommunikasjonsmiddel, men spiller en grunnleggende rolle for utviklingen av personligheten, for gruppefølelsen og for classesolidariteten.

I dette nummeret av *Kontrast* blir språkspørsmålet tatt opp i en slik vid politisk sammenheng som en viktig sak for den sosialistiske bevegelsen.

I artikkelen "To målsyn" peker Helge Sandøy på hvordan det i målrørsla flere ganger har vært en indre strid mellom et "nasjonalt" målsyn og et "sosialt". Helt siden målrørsla ble til, har den levd med denne indre motsetningen, og til visse tider har den slått ut i bitter strid. Høsten 1974 tok mot-

setningene seg opp igjen. For mange var det da uventet at marxistleninistene i rørsla skulle gå i spissen for den nye nasjonale givnen. Sandøy hevder at den nasjonale ideologien deres har sitt opphav i de tankene Josef Stalin gjorde seg om språket.

“Fram for dialektreising!” heter Thore Roksvolds artikkel. Slik presiserer han til slutt det sentrale innholdet i den: “Folk har endra talemål før — det fortel heile språkhistoria, og dom endrar talemål nå — det fortel både samfunnsforskarar og språkforskarar. Svært mange av desse endringane skjer over tid og er ein ubevisst prosess for språkbrukaren. Det er det ingen grunn til å motarbeide, det har knapt innvirkning på identitetsopplevinga den enkelte språkbrukaren har. Når talemålsendringane skjer plutselig og bevisst, forstyrrer det derimot den språklige automatikken som er innarbeidd. Dessutan skjer slik talemålsendring som resultat av eit sosialt press som går ut på at heimemålet itte er bra nok i alle situasjonar. Ein sosialist bør aktivt motarbeide slike forestillingar, med front mot herrane i dette språklige herre/knektspølet.”

“I DNA og samnorskpolitikken” gjør Ernst Håkon Jahr rede for Arbeiderpartiets holdning til språksaken opp gjennom årene. Slik skisserer han utviklingen: “Frå ein naturleg nøytralitet den gong målreisinga først og fremst var bøndene si sak, til ei lengre diskusjonstid som munna ut i ei aktiv folkemålslinje basert på ein (sic) sosial språkforståing, og til ei ny nøytralitetsholdning i 60-åra”.

“Standardspråk og folkemål” av Lars S. Vikør beskriver hvordan standardspråkene kommer opp og fungerer i bestemte historiske epoker og sosiale sammenhenger. I “Er det språkbarrierer mellom klassene?” presenterer Geir Wiggen den britiske sosiologen Basil Bernsteins kodeteorier. Endelig må nevnes en artikkel av Anund Haga: “Marxisme og målreising”.

Larsen, Amund B.: Skrifter. Redigert av Magne Myhren. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1976. 460 s.

Nest etter Ivar Aasen og Johan Storm er det Amund B. Larsen (1849—1928) som har lagt grunnlaget for den viten-

skapelige målføregranskingen i Norge. I sine undersøkelser av norske dialekter var han alltid opptatt av generelle spørsmål, av hvilket lys hans iakttagelser kunne kaste over språk og tale i sin alminnelighet. Han ble utdannet i en tid da de junggrammatiske synsmåter var rådende. Men selv om han hadde små muligheter til å følge med i hvordan den språkvitenskapelige teori utviklet seg ute i Europa og i Amerika, viser han en merkelig originalitet og selvstendighet i sin tenkning. Han var klar over at språket må studeres både i individet og i samfunnet, og han hevdet fra første stund at de norske målførers utvikling må forstås ut fra norske sosiale og geografiske forhold. I sin oppfatning av dialektutviklingen geografisk sett var han også selvstendig og original. Han framholdt sterkt at den er sammensatt og bestemt av tre forhold, den indre utvikling på stedet selv, påvirkning fra andre dialekter og innvirkning fra nabospråkene.

Amund B. Larsen utarbeidet ikke sine synsmåter til en samlet språkvitenskapelig teori. Hans allmennspråklige drøftinger har oftest mer karakteren av refleksjoner under bearbeidningen av materialet enn av forsøk på en systematisk framstilling av språkforhold og språkendringer.

I denne boka har univ.lektor Magne Myhren samlet A. B. Larsens avhandlinger om norske dialekter og norsk språkhistorie. Av "Sognemålene" har han latt trykke opp igjen bolken: "Sprogenes forandringer", men av andre bøker så som doktoravhandlingen "Lydlæren i den solørske dialekt" og bøkene om bymål (som Larsen skrev sammen med andre) er det ikke tatt med noe.

Myhren har også latt trykke opp Ingeborg Hoff's grundige utgreiing om Amund B. Larsen og hans livsverk (først publisert i Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv 1950) og en artikkel av Alf Sommerfelt: "Amund B. Larsen som generell språkforsker. Sognemålene" (først trykt i Maal og Minne 1949). Vi finner også i boka den bibliografien over Larsens skrifter til 1922 og lista over reisene hans som Sigurd Kolsrud gav i Festskrift til A. B. Larsen, 1924.

Antologien er et viktig tilskudd til litteraturen om norsk målføregransking.

Lie, Svein: *Innføring i norsk syntaks*. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1976. 144 s.

I de seinere år har det skjedd en rivende utvikling innen syntaksforskningen. Den som i dag vil gi en framstilling av norsk syntaks, står derfor overfor et dilemma: Skal han bryte radikalt med den tradisjonelle grammatikk og basere seg konsekvent på de nyeste teoriene, eller skal han gå en mellomvei, bygge på det gamle og innføre det nye der han synes det er mest påkrevd? Forskningsstipendiat Svein Lie har valgt det siste alternativet. Han legger tradisjonell grammatikk og Diderichsens feltskjema til grunn, men drar inn synspunkter bl.a. fra transformasjonsgrammatikken og valenslæren. At han har gått inn for denne framgangsmåten, henger sammen med at boka først og fremst tar sikte på å dekke pensum i norsk grunnfag ved universiteter og distriktshøgskoler og ettårige kurs ved pedagogiske høgskoler.

I verket gjør han bl.a. rede for syntagmetyper, setnings-typer, setningsledd og leddstilling. Det er også med et kapittel om semantikk. Av de ting en sakner, kan nevnes en definisjon av begrepet diatese.

Boka er pedagogisk meget godt tilrettelagt, framstillingen klar og grei og eksemplene velvalgte. Den kan derfor også anbefales for dem som vil studere norsk syntaks på egen hånd. Lærerne vil nok synes at innføringen er i knappest laget, men stoffet kan jo utdypes i forelesningene.

Forf. har ikke villet tyngre framstillingen med mange henvisninger. Dette gjør boka desto mer lettlest. Til gjengjeld har han bakerst i den gitt en vurderende oversikt over litteratur som kan brukes til videre lesning omkring syntaktiske emner.

Lundeby, Einar: *Om "utbrytningen"s opphav og innhold*. Nordiska studier i filologi och lingvistik (se s. 114). Lund 1976, s. 280—301.

Fenomenet "utbrytning" (setninger av typen: Det var Bjørnson som skrev "Arne"; Det var i 1858 (at) Bjørnson skrev "Arne") har hittil for det meste bare vært studert fra et synkronisk synspunkt. Lundeby setter seg som mål å undersøke dens genesis og utviklingsgang. Han mener at et slikt studium

vil kunne kaste lys over dunkle punkter i den synkrone analysen. Det er to spørsmål om utbrytningens oppkomst han forsøker å finne svar på: 1) Når (omtrent) vokser utbrytningskonstruksjonen fram i de nordiske språkene? 2) Hvilket grunnlag bygger denne framveksten på i datidens språkbruk?

Han finner sikre belegg for den i svensk ca. 1320, muligens i dansk ca. 1300 og i norsk sikkert ved 1400. Utviklingen av en syntaktisk novasjon som utbrytning har sikkert tatt flere generasjoner. Han antar derfor at framveksten av den i Norden må ha tatt til iallfall på 1200-tallet.

Med grunnlag i eldre belegg viser han at termen "utbrytning" historisk sett er misvisende, likeså "kløvet sætning". Vi har nemlig ikke opprinnelig med én setning å gjøre, en primærsetning, som noe er blitt brutt ut av, eller som er blitt "kløyvd". Den historiske prosess har bestått i at to setninger er blitt føyd sammen til et kompleks. Det spesielle ved denne typen av setningskompleks er da at den siste setningen bare eksplisiterer et ledd som alt er nevnt ved pron. *det* i første setning.

Et eks. på utbrytning fra den svenske Erikskrøniken fra 1320-tallet (overført til moderne norsk) kan belyse utviklingsgangen: Og spurte hvem det gjøre torde./ Herr Joar sa det var jeg det gjorde. Det tilføyde syntagmet "det gjorde" må sees som en overflaterealisasjon av en underliggende setning "jeg det gjorde" hvor subjektet er strøket siden det er identisk med subjektet i setningen foran. En skal merke seg at ikke noe eks. i den eldste kjelden, Erikskrøniken, har forbinder mellom de to setningene — overalt er brukt asyndese og kanskje paratakse. Men utvilsomt må den innføyde setningen likevel tidlig ha vært oppfattet som leddsetning. Strukturen i slike helsetninger var svært lik strukturen i visse tidligere etablerte helsetningstyper. Et nominal ledd fulgt av en setning der dette nominalet logisk sett er subjekt eller objekt, stod så nær den vanlige modellen av nominal+relativsetning at den nye typen ganske naturlig måtte bli behandlet i analogi med den etablerte typen: *som* ble tatt i bruk som forbinder, og fylte subjektplassen i den innføyde setningen, samtidig som ordet refererte til korrelatet i hovedsetningen. Antakelig

for å ha en distinksjon mellom subjekt og objekt i leddsetningen synes det å ha etablert seg som fast praksis at ikke noe rel. pron. settes inn ved objekt-utbrytning. (Eks. Det var min søster jeg så i vinduet.)

På samme måten ble den innføyde setningen ved adverbial-utbrytning trukket til kategorien "at-setninger". Setningen "det var om sommeren dette skjedde" står strukturelt svært nær f. eks. "det var en fordel at dette skjedde". Dermed må *at* ha kunnet komme inn ved analogi, som alternativ till $\emptyset$ på forbinderplassen.

Lundeby bygger på den hypotesen at utbrytningskonstruksjonen er vokst fram av identitetsutsagn. Men skal en kunne si at en gjenstand er identisk med en annen gjenstand (dvs. egentlig samme gjenstand presentert under et annet språklig uttrykk fordi den er sett i et annet perspektiv), så må gjenstandens eksistens være presupponert. I den siste delen av studien analyserer han noen eks. med forskjellige setningsledd utbrutt og klarlegger presupposisjonene.

Magerøy, Hallvard: Pronomenet annan i samanlikningslekkar og andre jamstelte lekkar. Maal og Minne 1976, s. 58—79.

Magerøy gir her en nærmere analyse av sammenligningsledd og andre jamstilte ledd med pronomenet *annan/annen*. Han bygger framstillingen på levende språkbruk og på eksempler han har funnet i grammatisk litteratur og ordbøker eller i kartotekene til de store ordboksverkene ved Universitetet i Oslo. Han deler materialet i tre hovedtyper: I. Den reale typen, II. Den irrealen typen og III. Den sekundært ulogiske typen.

"Den reale typen" er særmerkt ved at substantivet i det andre sammenligningsleddet representerer et omgrep som favner om substantivet i det første sammenligningsleddet. Pron. *annan/annen* tjener her til å framheve artslikhet, og innholdet i utsagnet er framstilt som noe som svarer til virkeligheten. Den reale typen faller i to underavdelinger: A og B. I A inneholder det andre sammenligningsleddet en allmenn type: "Kongen taler som (bedre enn) en annen mann (andre menn)". I B inneholder det andre sammenligningsleddet noe

konkret avgrenset: "Den ene grisen roter liksom den andre" (sc. grisen) el. "de andre grisene". *Annan/annen* er her kombinert med en eller annen avgrensning av substantivet som gjør at det andre sammenligningsleddet ikke blir en allmenn type.

Den irrealen typen er særmerkt ved at substantivet i det andre sammenligningsleddet representerer et omgrep som stenger det første sam.ligns.leddet ute: "Gutungen rotar som ein annan gris". I flere ordbøker blir det sagt at *annan* her er overflødig (pleonastisk). Magerøy understreker at *annan* i virkeligheten er uunnværlig: "Pronomenet *annan* er her nett likskapsteiknet mellom "gutunge" og "gris". *Annan* får setninga til å strida mot røyndomen, gjer uttrykket irreal, og er dermed eit uomberleg vilkår for at utsegna skal kunna få den fulle meininga si" (s. 66). Uten *annan* faller det paradoksale og irrealen bort, og vi står igjen med en vanlig sammenligning.

Som eksempler på "den sekundært ulogiske typen" nevner Magerøy bl.a.: "Børnene — — — juble, som alle de andre Himlens Fugle", "Mennesket haver det tilfelles med andre umælende Creature, at det — — —". Denne bruken av *annan/annen* fins både i og utenfor sammenligningskonstruksjoner, og leddet med *annan/annen* kan være både et enkelttilfelle og en allmenn type. I alle eksemplene har vi å gjøre med flere logisk jamstilte omgrep som gjensidig stenger hverandre ute. Grunnlaget for denne uttrykksmåten må søkes i det faktum at pron. *annan/annen* kan nyttes til å framheve mangel på identitet mellom to sammenstilte ledd, ja til og med ulikhet: "Det var andre boller, det". Vi har her en bruk som poengterer motsetning. Typen synes å være utdødd i moderne nordisk skriftmål, vel også de fleste steder i tale-målet.

Norske språkdata. Rapport nr. 2/76. Nynorsk baklengsordliste. Bergen 1976.

Ved Prosjekt for datamaskinell språkbehandling, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, blir det gitt ut en serie forskningsrapporter under tittelen "Norske språkdata". I 1976 kom "Nynorsk baklengsordliste", som inneholder 49 338 ord.

En rekke moderne språk har etter hvert fått "baklengs alfabetiserte" ordbøker. Særlig for ordlagingsstudier er lister med ord systematisert etter endingene et fint hjelpemiddel.

Norskraft. Universitetet i Oslo. Institutt for nordisk språk og litteratur. Nr. 5. 1976. 76 s.

Dette nummeret av *Norskraft* inneholder en rekke artikler om språklige emner. Av særlig interesse for språknemndfolk er en utgreiing av Tove Bull og Jan Ragnar Hagland: "Dagsnyttsspråket i radio — ei gransking av språkbruken i 15 dagsnytt-sendingar på nynorsk".

Hensikten med undersøkelsen er å prøve å finne ut på reint empirisk grunnlag om språkbruken i seg selv har noe å si for hvor lett eller vanskelig disse sendingene blir oppfattet. De studerer materialet i høve til en del språklige faktorer som gjerne blir sett på som hemmende eller lettende varianter i kommunikasjonsprosessen. Det er følgende: 1. periodelengde, 2. bruk av passiv, 3. frekvens av visse ordklasser, 4. innordnende setningsstrukturer og 5. ordtilfang.

Språket er gransket både på grunnlag av lydbandopptak og den skrevne bulletinen som medarbeiderne har lest opp fra.

Resultatet av undersøkelsen kan sammenfattes slik: Det er særlig på to områder at språkbruken markerer seg som tungt oppfattelig. Det gjelder lange perioder og omfattende bruk av passiv. En trang til lange innordnende setningsstrukturer ser også ut til å komplisere dette meldingsspråket. Av de undersøkte faktorene er trolig ordvalget og en lite omfattende bruk av fenomenet "bisetningsinnskudd" med og motvirker denne tendensen.

Forfatterne har gjort en liten tilleggsundersøkelse om språkbruken i utvalget i høve til offisiell språknorm (læreboknormalen). Generelt viser det seg at medarbeiderne i nynorsk-sendingene gjør få formelle feil, men det er ting som tyder på at ved navn på offentlige institusjoner er bokmålsformene i ferd med å bli etablert som eneformer også i sendinger på nynorsk.

Artikkelforfatterne er klar over de mange metodiske problemer som slike undersøkelser reiser, og de har tatt flere

av dem opp til drøfting.

De andre bidragsyterne til Norskraft nr. 5 er Thorstein Fretheim og Eskil Hanssen. Fretheim skriver om "Spørreordsspørsmål uten spørreord" og om konjunksjonen "i tilfelle". Hanssens artikkel heter "Om relativsetningens syntaks og semantikk".

Norsk stadnamnleksikon. Redigert av Jørns Sandnes og Ola Stemshaug. Det norske samlaget, Oslo 1976. 359 s.

Det er mange som interesserer seg for stedsnavn, og som gjerne vil ha rede på hva det og det navnet betyr. Men det har ikke vært lett å finne svar på slike spørsmål, for vi har saknet en høvelig oppslagsbok.

Nå er boka kommet. I Norsk stadnamnleksikon kan en finne opplysninger om en mengde av de vanligste og viktigste stedsnavnene i landet vårt. Her kan en lese om opphavet og den reale bakgrunnen for hvert navn, og her får en vite hvordan navnet blir uttalt. I tillegg til de enkelte navnene blir det i den leksikalske hoveddelen i verket gitt forklaring på flere av de viktigste grunnordene, som *heim*, *land* og *stad*. Som innledning og innføring finner en framme i boka korte artikler om stedsnavn generelt og om forskjellige viktige navnegrupper, område- og bygdenavn, gardsnavn, elvenavn, fjordnavn osv., til og med en om gatenavn. Disse artiklene er velgnet som en første innføring.

Utgiverne understreker at Norsk stadnamnleksikon er et populærvitenskapelig verk. Det tar sikte på å gi forklaringer for interesserte uten særskilt faglig skolering, men forklaringer som er vitenskapelig fundert.

Ut fra dette må en også se utvalget av navn. En viktig rettesnor her har vært brukerinteressene — hvilke navn leserne helst vil slå opp etter. Dette har ført til at en har tatt med de mest brukte navnene og de som ikke er umiddelbart forståelige. Det er lagt større vekt på å få med navn som Oslo og Mjøsa enn slike som Storsjøen og Langøya.

Det geografiske området boka favner om, er det nåværende, egentlige Norge. Innafør dette området har en også tatt med samiske (og samisk-norske) navn. Utvalget av disse navnene

er også gjort først og fremst etter hvor viktige og kjente de er for flertallet av norsktalende lesere.

I den leksikalske delen av boka, som inneholder navn og grunnord alfabetisk ordnet, følger etter oppslagsformen uttalen i lydskrift (i prinsippet en modifisert utgave av Johan Storms *Norvegia*). Ofte er det gitt to former, en korrekt dialektform og en nyere normalform som er kommet i vanlig bruk. Så kommer opplysning om hva slags lokalitet navnet gjelder, og lokalisering av stedet som navnet er knyttet til. Det er verdifullt at vi også får informasjon om preposisjonsbruk og om innbyggernavn der dette er aktuelt. Den eldste skriftformen av navnet blir angitt der denne er av interesse. Når det gjelder selve tolkningen, er forfatterne ikke redde for å fortelle at navnet ikke er sikkert tydet, eller ikke tydet i det hele tatt. Ikke sjelden oppgis to eller flere tolkninger med henvisninger til den store stedsnavnlitteraturen f. eks. Oluf Ryghs *Norske Gaardnavne*, Magnus Olsens skrifter og en mengde andre bøker og tidsskriftartikler, liksom forfatterne også har brukt en liten gruppe medarbeidere.

Norsk stadnamnleksikon er et pionerarbeid i sitt slag her i Norden.

Pettersen, Egil: Språkbrytning i Vest-Norge 1450—1550. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1976. 441 s.

Den mellomnorske perioden fra ca. 1370 til ca. 1525 hører til de aller viktigste tidsrommene i vår språkhistorie. I denne tida skjer det store omveltninger i språket vårt. Det gammel-norske språksystemet går i oppløsning, og nynorsken tar form. Samtidig setter påvirkningen fra dansk inn og øker stadig i omfang og styrke. Også svensk innflytelse gjør seg gjeldende. Det er i det hele tatt en språklig brytningstid, der gammelt og nytt, hjemlig og fremmed står mot hverandre.

Enda det stadig er blitt understreket hvor viktig og nødvendig studiet av denne perioden er, er det likevel få lingvister som har gitt seg i kast med mellomnorsken. Den fremste årsaken til dette ligger nok i at de fleste språkfolkene rett og slett ikke har hatt mot til å gå løs på oppgaven. De har følt det som altfor tid- og arbeidskrevende å skulle gi en systema-

tisk beskrivelse av denne overgangstida med dens mylder av ortografiske og morfologiske varianter.

Når det nå endelig foreligger et svært verk om mellomnorske språktilhøve, må det karakteriseres som en forskningsbragd. Det er lagt ned en stor arbeidsinnsats i avhandlingen. Den utvider i betydelig grad vår viten om mellomnorsk, og den skaper det solide grunnlaget som andre forskere kan bygge videre på.

Materialet for undersøkelsen omfatter ikke mindre enn 479 diplomer fra Vest-Norge i tida 1450—1550 på norsk eller norskfarget språk. I tillegg kommer noen regnskaper, manntalls- og skattelister fra Bergenhus i tida 1517—25. Vanlingvis gir brevene ingen opplysninger om hvem som har ført dem i pennen. Ved å jamføre paleografi og språkform i dem er Pettersen kommet til at de er skrevet av 295 forskjellige skrivere. Vi må vel ta dette resultatet med et visst forbehold. Men om han nå skulle ha tatt feil på et eller annet punkt, har dette liten eller ingen betydning for undersøkelsen som helhet.

Jamføringen av skriverhender har ellers gitt som resultat at skriveren ofte verken er brevutstederen eller mottakeren, men en utenforstående tredjemann. Som en kunne vente, er tydeligvis de fleste skriversne å finne blant geistligheten.

Hoveddelen av avhandlingen består i en systematisk gjennomgåing av vokal- og konsonantgrafemene i det mellomnorske skriftsystemet. Som Pettersen understreker, er det skriftformene og ikke talemålsformene en kan finne noe sikkert om i en slik undersøkelse av eldre skrevne kilder. Studiet av skriftsystemet utgjør derfor selvsagt det primære i avhandlingen. Men grafemene er jo symboler for faktiske lydverdier, og det er derfor naturlig, som forfatteren gjør, å reflektere over hvilke fonemer i skriverens dialekt de enkelte grafemer og grafemsamband representerer. Mellomnorsken ligger bedre til rette enn kanskje noe annet språksteg for en slik gransking. Skriftradisjonen var som sagt i ferd med å gå i oppløsning, og individuelle skrivemåter hadde fått større rom. Egne dialektformer blir ikke sjelden lagt til grunn for stavingen, eller talemålsformer som hadde større prestisje hos skriveren. I en rekke tilfeller kan forfatteren påvise særnorske

novasjoner eller lokale dialekttrekk i materialet.

Den danske innflytelsen er relativt beskjeden fram til ca. 1500. Men etter den tida øker den i styrke, og etter 1525 er den dominerende i mange brev. Den svenske påvirkningen gjør seg først og fremst gjeldende i visse ordformer, som pronomenet "jag" og preposisjonen "fran". Dessuten er det ikke uvanlig at skriverne gir andre person flertall av verb endingen "-en, -in" etter svensk mønster.

Slike klare svesismer er lette å påvise. Men ellers blir forfatteren til stadighet stilt overfor innfløkte problemer når det gjelder å avgjøre om en skriftform er norsk, dansk eller svensk. Med sitt inngående kjennskap til nordiske dialektforhold og skriftmål både i eldre og nyere tid overser han likevel sjelden noen av alle de mulighetene som kan komme på tale ved bedømmelsen av de enkelte formene. Metodisk er det også en styrke at han ikke som flere eldre språkforskere vurderer det enkelte språkfenomen isolert, men ser det i sammenheng med hele skriftsystemet forøvrig hos skriveren og i miljøet omkring ham.

"Språkbrytning i Vest-Norge 1450—1550" er et storverk som på mange punkter kaster nytt lys over vårt språks indre utvikling i den kaotiske overgangstida mellom gammelnorsk og nynorsk.

Rundhovde, Gunnvor: Åsane-målet. Åsane Bygdebok 1976. A. s. John Grieg, s. 460—534.

Hensikten med arbeidet er å gi en populærvitenskapelig framstilling av de viktigste drag i Åsane-målet. Rundhovde legger vekt på å få fram generasjonsskilnaden i dialekten. I kap. ii blir Åsane-målet satt i målgeografisk sammenheng med andre Vestlands-mål. Kap. iii handler om ordtilfanget og gir noen eksempler på generasjonsskilnad i ordbruk. Kap. iv skildrer lydverket og kap. v formverket. Avhandlingen inneholder også noen målføreprøver og en rekke målkart.

Skard, Vemund: Norsk språkhistorie 1814—1884. 3. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1976. 224 s.

Norsk språkhistorie iii fortsetter Bind i, til 1523 og Bind ii,

1523–1814. Det er meningen at det skal komme ett bind til, som skal føre framstillingen inn i vårt eget århundre.

I dette bindet finner vi utførlig omtale av språket hos bl.a. Henrik Wergeland, Aasmund O. Vinje, Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas Lie og Alexander Kielland. Vemund Skard legger vekt på å se den språklige utvikling i sin sosiale sammenheng — influert av kreftenes samspill og vekselvirkning i åndsliv og kultur, samfunnsliv og politikk.

Foruten fyldige litteraturhenvisninger inneholder boka også ord-, person- og sakregister.

Språk og kjønn. Else Ryen (red.). Forlaget Novus. Oslo 1976. 175 s.

Sosiolingvistisk forskning har vist at det enkelte menneskes språkbruk er bestemt av et komplisert samspill av personlige, sosiale og situasjonsbestemte faktorer. Den har også avslørt at det er enda en viktig faktor som virker inn på språkbruken, nemlig kjønn. En rekke variasjoner i språkbruk gir seg ulike utslag hos kvinner og menn, og oftest er kjønnsforskjellen større jo høyere den sosiale status er. Kvinner legger ofte sin språkbruk nærmere opp til standardspråket enn menn gjør. Siden språket er en helt sentral faktor i mellommenneskelige relasjoner, er det klart at det spiller en viktig rolle i likestillingsproblematikken. Språket kan avspeile og avsløre sosiale skiller, og det kan også bidra til å konservere dem.

I "Språk og kjønn" er samlet resultatene av en del norske studier i dette emnet.

Boka har både en stilistisk og en mer tradisjonell sosiolingvistisk del. Redaktøren Else Ryen har skrevet informative innledninger til de ulike delene, laget en nyttig bibliografi over emnet og dessuten skrevet et meget leseverdig bidrag til boka. "Det kvinnelige fravær" kaller hun det. Her viser hun hvordan kjønnsdiskriminerende språkbruk bidrar til å skjule kvinnene slik at deres tilstedeværelse og innsats i samfunnet blir "usynliggjort".

Del I heter "Språk brukt om og til kvinner og menn". Den inneholder artikler av Evelyn Skogen, Ann-Mae Grønlie og Agnes Slettevold. De har tatt for seg språkbruken i ukeblad

og språk- og billedbruk i annonser, og viser at ordvalg og stil varierer i sammenheng med om reklame- og novelle-skribentene henvender seg til kvinner eller menn.

Del III har tittelen: "Trekkt ved kvinners og menns språkbruk." Fire av artiklene i denne delen har utgangspunkt i prosjektet Talemålsundersøkelsen i Oslo, som hadde til oppgave å granske sosial variasjon i lydsystem, bøyning og setningsbygning i oslomålet. Knut Western har analysert visse sider ved bøyningssystemet i de ulike personenes språkbruk. Han har særlig studert endingene *-a* og *-en/(e)ne* i substantiv: hvem bruker hvilke endinger, hvor ofte og i hva slags ord? Eskil Hanssen skriver om pronomenbruken, Ernst Håkon Jahr om anvendelsen av tjukk *I*, og Geir Wiggen reiser spørsmålet om det fins "jentesetninger" og "guttsetninger".

Ellers finner vi i denne delen et opptrykk av Odd Nordlands artikkel fra 1954 i *Maal og Minne*. Den gjelder et eksperimentelt studium av øst- og vestkantbarns bruk av endingene *-a/-et* i verb og av endingene *-a/-en* i substantiv. Det er om lag 20 års avstand mellom Nordlands og Westerns studier av samme emne, og det er interessant å jamføre resultatene med hverandre.

"Språk og kjønn" er den første breiere presentasjon av norsk sosiolingvistik. Den fortjener å få mange lesere.

Steffens, K. E.: Contra Hellevik. Syn og Segn 1976, s. 184—187.

"Contra Hellevik" er et motinnlegg mot Alf Helleviks artikkel "Den langvarige dragkampen om hokjønn" i *Syn og Segn 1975* (se *Språk i Norden 1976, s. 106*). Jfr. Helleviks tilsvarende: "Soga om kjønnskampen i riksmålet" i *Syn og Segn 1976, s. 248—249*.

Vinje, Finn-Erik: Moderne norsk. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1976. 261 s.

Mens språkforskeren vil beskrive språket som det virkelig er, prøver språknormeren å framstille det slik det etter hans mening burde være. Den første analyserer sitt tilfang på en mest mulig objektiv måte; objektivitet er for så vidt idealt

også for språknormereren, men i hans tilfelle må nødvendigvis det subjektive skjønn og den personlige vurdering spille en viktig rolle. Språkbeskriveren kan kanskje nå et resultat som blir stående, men debatten om språkriktighet vil stadig fortsette, fordi et "levende" språk alltid er "under forvandlingens lov". Det som for kort tid siden ble betraktet som ukorrekt språkbruk, kan i dag kanskje være helt kurant og om noen år atter ubrukelig.

Mens våre naboland Danmark og Sverige er godt rustet med normative språklærer, hadde språkriktighetsdebatten her i landet som følge av vår spesielle språksituasjon lenge en tendens til å kretse omkring ortografiske og morfologiske problemer. Det er først i de seinere år at spørsmål som gjelder riktig ordvalg, syntaks og stil, er kommet mer i forgrunnen. Et viktig verk i denne forbindelsen er Finn-Erik Vinjes "Moderne norsk", som første gang utkom i 1968. Denne boka foreligger nå i en ny, sterkt utvidet og omarbeidet utgave.

Om hensikten med boka sier forfatteren: "*Moderne norsk* er ment som et hjelpemiddel for folk som bruker språket skriftlig. Boka inneholder råd og regler for ordvalg, setningsbygning, bøyning og skrivemåte. Framstillingen konsentrerer seg om emner som erfaringsmessig skaper tvil og usikkerhet, eller som av andre grunner har krav på interesse."

Vinje har tatt sikte på både bokmåls- og nynorskbrukere. Han har flere avsnitt om problemer som er spesielle for nynorsken, og i teksten ellers nevner han nynorsken når denne målformen følger andre regler enn bokmålet. — Det er naturligvis ikke til å unngå at i en framstilling som er skrevet på bokmål og først og fremst beregnet på bokmålsfolk, må nynorsken få en mer overfladisk behandling. Det er derfor mulig at nynorskbrukerne helst hadde sett at forfatteren hadde begrenset seg til bokmål.

I boka blir det først gjort rede for det prinsipielle grunnlag for språknormering og for språkvitenskapens stilling til språkdyrkingen før og nå. I de etterfølgende delene behandler forfatteren "Ordlaging", "Ordvalget", "Bøyning", "Ordet i setningen" og "Setningen og perioden". Han går altså fra de små enhetene (ordet) til helheten (setningen og perioden). Til

slutt får vi en nyttig oversikt over språkriktighetslitteratur og et sak- og ordregister.

Disposisjonen er i det hele tatt nøyere gjennomtenkt og bearbeidet enn i den første utgaven.

Det er den "nøytrale" prosaen, den såkalte sakprosaen, som Vinje drøfter. Han understreker med rette at den skjønnlitterære forfatter ikke kan la seg binde av de strenge normative regler som gjelder for sakprosaen, men skjønnlitteraturen kan gi impulser til den nøytrale prosa.

Hoveddelen av språkeksempelene i boka er hentet fra moderne avismål, og de består for det aller meste av forfatterens egne ekserpter. Men ellers har han sitert både fra skjønnlitteratur og fra særpråk av forskjellig slag. Noen ganger har han også trukket inn eksempler på eldre språkbruk, for sammenligningens skyld.

Eksempelene er i regelen velvalgte, og de belyser klart alle de viktigste feiltypene i moderne norsk språkbruk. Vinjes forslag til bedre og mer korrekt uttrykksmåte er gjennomgående gode. "Moderne norsk" vil bli et viktig hjelpemiddel for alle som ønsker å forbedre sin skriftlige form.

Øyslebø, Olaf: Dikteren — og språkets muligheter. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1976. 172 s.

Dikterne er de språkbrukerne som mest systematisk utnytter språkets muligheter. Bevisst eller ubevisst velger dikteren de uttrykksmidler og den anvendelse av dem som best holder fast en bestemt nyanse av et opplevelsesinnhold. I denne boka analyserer Olaf Øyslebø, dosent i stilistikk ved Universitetet i Oslo, i en rekke artikler stilen i en del norske prosaverker fra eldre og nyere tid. Hans siktemål har vært å finne ut hvordan språkets muligheter til å formidle budskap mennesker imellom kan presses til økt ytelse.

I "Bjørnson i det lille format" gransker han detaljert de to novellene "Ørneredet" og "Faderen". I disse to korte fortellingene har Bjørnson drevet den språklige økonomisering lenger enn i noe annet av sine seinere prosaverker og lenger enn hos noen annen av samtidens norske diktere. Øyslebøs mål er å undersøke hvordan han får uttrykt så mye med så lite.

Ved å prøve seg fram med alternative uttryksmåter — en metode han forøvrig anvender også i flere av de andre artiklene — viser han at det er svært lite en kan rokke ved i de to novellene uten at helhetsinntrykket endres betraktelig.

I "Bakvekt som strukturprinsipp i en Kinck-novelle" tar Øyslebø for seg novellen "Korstrolld". Han ser angsten som det sentrale i dens tematikk. Nå er det ikke i det ytre nyttet særlig skrekkinnjagende elementer i novellen, verken i ordvalg eller i handling. Men fortellingen synes på en merkelig måte å være en inkarnasjon av angst, den er innebygd i selve framstillingen. Hensikten med studien er da å prøve å finne ut hva det er som utløser angstfornemmelsen hos leseren.

Som kjent er et korstroll (en sjøstjerne) hovedsymbolet i novellen. Det eksisterer bare i hovedpersonens fantasi. I hans fantasi vokser det, det tar nærmest form av en kjempeblekk-sprut med fangarmer. Armene synes å være ubegrenset i antall og lengde. Øyslebøs tese er at språkbruken både syntaktisk og semantisk er preget av den samme tøyelighet som korstrollet har: "Et syntagme, et bilde, en episode osv. kan synes avsluttet og meningshelheten avrundet, men så føyes nye trekk til, nye hendelser, og for hver tilføyelse forandrer meningshelheten karakter." Det er for dette strukturprinsippet Øyslebø nytter termen "bakvekt". Og poenget er at denne stadige forskyvning alltid går i retning av noe diffust og fryktskapende. Resultatet blir at en dunkel og tilsynelatende umotivert angst sniker seg inn på leseren; han føler seg omgitt av et "massevesen" uten definerbare grenser.

Analysen av "Korstrolld" hører til de mest dyptpløyende i samlingen. Øyslebø er ikke bare grundig litteraturvitenskapelig og lingvistisk skolert; han har også en var innlevingssevne og et skarpt blikk for detaljene.

Hos Hamsun finner vi ofte setninger av typen: "Jeg svarte at Ja det kunde gøres", eller: Jeg "bemærked blot at Hau, hau, helt til Jerusalem? det er en lang Rejse!" I "Hamsuns merkverdige at-setninger" gjør Øyslebø rede for slike setningers form og funksjon. Hamsun bruker dem særlig når han vil formidle personenes tanker, tale, persepsjoner o.l. Det er tydelig at han forsøker å tillegge de substantiviske biset-

ningene semantisk selvstendighet og den samme formelle elastisitet som normalt bare hovedsetninger har. Strukturen i de nevnte bisetningstypene gir et skinn av replikk, av innlevelse og identifikasjon med den skildrede personen — men bare et skinn, for den autorale framstilling flyter stadig videre, gjerne med påstander og kommentarer fra autor selv. Det er karakteristisk at denne framstillingsmåten først ble vanlig hos Hamsun etter at han i begynnelsen av 1900-tallet hadde tatt skrittet over i den egentlige epikk.

Denne språkbruken har røtter langt tilbake. I muntlig tale er “fri at-setning” fullt levende den dag i dag. Men i nyere litterær tradisjon forekommer det bare sparsomme belegg før Hamsuns tid. Det var han som for alvor tok den opp og så å si autoriserte den i litteraturspråket.

“Hamsuns merkverdige at-setninger” er en interessant og morsom liten studie. Det er verdifullt at Øyslebø ikke har studert denne siden ved Hamsuns språkbruk isolert, men i sammenheng med hans andre merkverdige språkvaner, og at han har gjort rede for bruken også hos andre forfattere.

Foruten de omtalte studiene inneholder samlingen følgende artikler: “Tydingsfaktorar i ei Vesaas-novelle”, “Obstfelders bruk av apposisjonssyntagmer” og “Mester Absalon og morsmålet”.

“Dikteren — og språkets muligheter” er ikke noen “lettlest” bok. For å få det fulle utbytte av den bør en helst ha noe kjennskap til nyere grammatiske analysemodeller. Øyslebø bruker med vilje mange fagtermer fordi han ved hjelp av dem kan uttrykke seg presist. For å lette lesingen for dem som ikke er fortrolige med de språkvitenskapelige begrepene, forklarer han dem når de introduseres i den enkelte artikkel. Dessuten har han en terminologisk liste med kommentarer bakerst i boka.

Aarseth, Arne: Når innflyttarmålet vinn. Syn og Segn 1976, s. 496—501.

Bygda Os, som ligger nær Bergen, er sterkt utsatt for urbanisering, både av den typen som er et resultat av innflytting, og urbanisering som en utvikling i kommunen selv. Som en

følge av dette trenger bymålet seg inn. Det har først og fremst slått rot i de sentrale delene av bygda og mellom dem som er i sterkest kontakt med bysamfunnet. En kan derfor tale om to systemer av osmål i dag: den gamle dialekten eller eldre mål, og den nye, normaliserte eller yngre mål. Yngre osmål har framleis i behold en rekke karakteristiske målmerker, men påvirkningen fra bergensk er så stor at faren for fullstendig utvisking etter Aarseths mening er overhengende.

SVERIGE

Av *Catharina Grünbaum (CG)*, *Birgitta Lindgren (BL)*,
Bertil Molde (BM), *Per Axel Pettersson (PAP)*,
Margareta Westman (MW)

Brenner, Sten-Olof & Hjelmquist, Erland, Språkets psykologi. Språk och tänkande i socialt samspel. AWE/Gebers, Stockholm 1977. 200 s.

Boken är författad av två psykologer vid Göteborgs universitet och är avsedd att ge en "inblick i den moderna språkpsykologins problem och arbetsmetoder". Framställningen är indelad i sex avsnitt. Det första kallas Vad är språk. Där diskuteras språkets natur och funktion, kommunikationens villkor m.m. En språkman kan dock ställa sig lite undrande inför uppgifter som att prosodi är ett icke-språkligt fenomen. Det andra avsnittet heter Psykologi och lingvistik. Det tredje heter Språk i social interaktion och innehåller bl.a. en diskussion av Rommetveits idéer om meddelandepotential och meta-kontrakt och en intressant kritik av dessa idéer. Det fjärde avsnittet, bokens mest omfattande, heter Barnets språkutveckling och innehåller en utförlig redovisning av olika teorier. Därpå följer avsnitten Språket, kulturen och tanken och Språkliga handikapp.

Detta är en läsvärd bok under förutsättning att läsaren klarar av att tränga igenom den ibland lite mastiga terminologin. Vad man verkligen vill beklaga är att forskning på berörda områden av svenska språkvetenskapsmän har beaktats i så ringa utsträckning. Jag saknar till exempel namn som

følge av dette trenger bymålet seg inn. Det har først og fremst slått rot i de sentrale delene av bygda og mellom dem som er i sterkest kontakt med bysamfunnet. En kan derfor tale om to systemer av osmål i dag: den gamle dialekten eller eldre mål, og den nye, normaliserte eller yngre mål. Yngre osmål har framleis i behold en rekke karakteristiske målmerker, men påvirkningen fra bergensk er så stor at faren for fullstendig utvisking etter Aarseths mening er overhengende.

SVERIGE

Av *Catharina Grünbaum (CG)*, *Birgitta Lindgren (BL)*,
Bertil Molde (BM), *Per Axel Pettersson (PAP)*,
Margareta Westman (MW)

Brenner, Sten-Olof & Hjelmquist, Erland, Språkets psykologi. Språk och tänkande i socialt samspel. AWE/Gebers, Stockholm 1977. 200 s.

Boken är författad av två psykologer vid Göteborgs universitet och är avsedd att ge en "inblick i den moderna språkpsykologins problem och arbetsmetoder". Framställningen är indelad i sex avsnitt. Det första kallas Vad är språk. Där diskuteras språkets natur och funktion, kommunikationens villkor m.m. En språkman kan dock ställa sig lite undrande inför uppgifter som att prosodi är ett icke-språkligt fenomen. Det andra avsnittet heter Psykologi och lingvistik. Det tredje heter Språk i social interaktion och innehåller bl.a. en diskussion av Rommetveits idéer om meddelandepotential och meta-kontrakt och en intressant kritik av dessa idéer. Det fjärde avsnittet, bokens mest omfattande, heter Barnets språkutveckling och innehåller en utförlig redovisning av olika teorier. Därpå följer avsnitten Språket, kulturen och tanken och Språkliga handikapp.

Detta är en läsvärd bok under förutsättning att läsaren klarar av att tränga igenom den ibland lite mastiga terminologin. Vad man verkligen vill beklaga är att forskning på berörda områden av svenska språkvetenskapsmän har beaktats i så ringa utsträckning. Jag saknar till exempel namn som

Ragnhild Söderbergh (endast nämnd som efterföljare till Bloom) och Christer Platzack — och fler kunde nämnas. Förbindelserna mellan språkvetare och samhällsvetare i Norden borde inte gå huvudsakligen via amerikanska publikationer. MW

Cassirer, Peter: Studier över ordförståelse. Rapport från projektet Svenskarna och deras ord. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg 1977. 136 s. inkl. bilagor. Distr.: Acta Universitatis Gothoburgensis, P.O. Box 5096, S-402 22 Göteborg, Sweden.

Detta är en slutrapport från projektet Svenskarna och deras ord vid Göteborgs universitet. Projektet startade som ett uppdrag att konstruera ett vokabulärtest i svenska. Sammanlagt har man utfört sex olika test under projekttiden. Var och en av dessa undersökningar redovisas i ett eget avsnitt. Därefter diskuterar författaren vilka ord som är svåra och tar upp frågan om förhållandet mellan ords frekvens och förståelighet. Det poängteras också att ords svårighetsgrad varierar för olika individer eller olika grupper av individer. I ett särskilt kapitel behandlas testkonstruktionens betydelse för testresultatet, bl.a. skillnaden mellan test med flervalfrågor och test med fria svar. Därpå diskuteras vokabulärtest i förhållande till semantisk teori. Ordförståelse kan mätas på olika nivåer. Därför måste man försöka hålla skillnaden i precisionsgrad under kontroll i sådana test. Olika arter och delar av betydelsen hos ord analyseras och författaren lanserar begreppet betydelsepotential, med vilket avses ordets förmåga att bibehålla sin egenbetydelse oberoende av kontexten. Cassirer menar att begreppet betydelsepotential kan bli fruktbart för diskussionen av förhållandet mellan ord och kontext.

Boken innehåller många intressanta resonemang och diskussioner, med uppslag till vidare forskning i ämnet. MW

Danielson, Sylvia: Samuel Columbus' språkprogram i En Svensk Ordeskötsel. Acta Universitatis Umensis, nr 9. Umeå 1976. 75 s. Distr.: Umeå universitetsbibliotek, Box 718, 901 10 Umeå.

Ett av de tidigaste arbetena inom svensk språkvård är skalden Samuel Columbus En Svensk ordeskötsel från 1670-talet. Senast utgavs den 1963 av Sylvia Boström (Danielson). I den utgåvan redovisas de direkta lånen från olika litterära källor, men däremot finns det inte där någon översiktlig kommentar till Columbus språkprogram. En sådan ger Sylvia Danielson i det nu utgivna arbetet.

Inledningsvis behandlas bakgrunden till Columbus språkprogram. Författare med likartade idéer framträder i ett flertal länder, särskilt i Frankrike och Tyskland. Också Columbus inhemska föregångare redovisas, främst Stiernhielm och Bureus.

Huvuddelen av Danielsons framställning upptas av en detaljredovisning av språkprogrammet och en diskussion av tänkbara förebilder för dess olika delar. Det nationella draget i Columbus program är framträdande, och han uppfattar sig uppenbarligen också själv som banbrytare. De främsta källorna för berikandet av skriftspråket är för Columbus landskapslagarna och vad han kallar "Gemeene ooh!". I det längsta och intressantaste avsnittet diskuterar Danielson vad Columbus och hans samtid menat med gemena ord och dialekt. Dialekt betyder oftast bara 'sätt att tala' och när Columbus uppsätter den bästa dialekten som föredöme för skriften ansluter han till sina franska förebilders "le bon Usage".

Också Columbus inflytande på 1700-talets rika grammatiska litteratur redovisas. Trots att Ordeskötseln då fortfarande inte var tryckt, var den ändå uppenbarligen både välkänd och allmänt spridd. Dess inflytande tycks dock oftast ha varit indirekt. När boken slutligen första gången gavs ut, 1881, var den givetvis i stort sett föråldrad som språkvårdande arbete. I stället har den blivit en av de främsta källorna för 1600-talets talade svenska liksom för den äldsta svenska språkvården. *PAP*

Frick, Nils & Malmström, Sten: Språkklyftan. Tidens förlag, Stockholm 1976. 160 s.

Den här boken har väckt stor uppmärksamhet och blivit

mycket diskuterad. I den redogör författarna för "hur 700 ord förstås och missförstås". De personer som orden har prövats på var sammanlagt cirka 700 deltagare i kurser som ordnats av Arbetsmarknadsstyrelsen. Författarna räknar med att de utgjorde ett någorlunda representativt urval av svenska folket med undantag dels för personer med högre utbildning, dels för personer med särskilt svåra språkliga handikapp, vilka båda grupper var underrepresenterade.

De ord som testades var sådana som är aktuella för alla vuxna svenskar i sociala, vardagsekonomiska, politiska och fackliga sammanhang. Det var alltså inga utpräglade facktermer eller svåra kulturskribentord, utan ord som: *amorteringar, centralisera, dödsbo, epidemi, fastighet, legering, reaktionär, objektiv* etc. Huvuddelen av boken består av en lista över de 700 testade orden i alfabetisk ordning, där för vart och ett har angivits begriplighet, felsvar och förslag till ersättningsord.

Vad som prövades var själva ordens begriplighet, inte olika människors kunskap om ord. Man får alltså inte veta om det finns en viss större eller mindre grupp av svenskar som har dålig kunskap om nästan alla sådana här ord som används i samhällslivet.

Orden prövades i korta meningar och de tillfrågade fick själva finna på förklaringar. Det givna svaret kunde anses rätt, delvis rätt eller fel. Åtskilliga av orden fick ganska höga felprocent i testerna. Det är detta som har lett till debatt.

Frågan är nu hur tillförlitlig en sådan här undersökning är. Om ett ord har förklarats felaktigt av 50 % eller däröver, innebär det att ordet är obrukligt i kommunikation med varannan svensk? Författarna menar att deras resultat bör leda till eftertanke — både hos informatörer och hos skolfolk. Det är en rimlig uppmaning. Men även metodens hållbarhet behöver prövas. Och det är just vad som sker i forskningsprojektet "Ordförståelse i samhällskommunikation", se Josephson nedan. *MW*

Holm, Lars, och Larsson, Kent: Svenska meningar. Elementär språklära. Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter nr 7.

Studentlitteratur, Lund 1976. 136 s.

Under de senaste åren har det publicerats en mängd grammatikor, inte minst sådana avsedda främst för gymnasieskolan. En av de senaste i den raden är Svenska meningar, författad av två av svensklärarytbildarna vid Lärarhögskolan i Uppsala.

Flera grepp i Svenska meningar är både originella och fruktbara. Utgångspunkt för framställningen är syntaxen, och ordklassläran kommer in enbart som ett komplement. Den traditionella frågemetoden i satslösningen har övergivits till förmån för Diderichsens positionssystem. Satsanalysen börjar med de enkla och regelbundet byggda Ja- och Nej-frågorna och de mer varierande påståendena kommer in först senare. Allt detta torde vara en klar pedagogisk vinst.

Även om grammatiken i skolan upplevt en pånyttfödelse på sistone är det antal timmar den får sig tillmätt litet. En skolgrammatik blir därför starkt sovrad, och det är lätt att önska sig mer. I Svenska meningar är ordklassgenomgången delvis ytterligt summarisk och ger då inte mer än en ytlig termkunskap. Vissa av de komplikationer som Diderichsens schema innehåller behandlas mycket kortfattat och på ett sådant sätt att det mer mystifierar än klarlägger. Är skillnaden mellan *Hon har ingenting vetat* och *Hon visste ingenting* sådan att det är motiverat att i första fallet kalla *ingenting* satsadverbial och i andra fallet objekt?

I förordet sägs att Svenska meningar skall vara ett instrument för språkträning och -upplevelse. Visst finns utrymme både för diskussioner och konstruktioner av egna meningar, men dominerande är satslösningar av givna meningar — för övrigt roliga och välkonstruerade. Svenska meningar vill också vara ett stöd för undervisningen i skriftlig framställning. Detta bl.a. i form av ett kort avsnitt textlingvistik. Klart och lättfattligt presenteras några olika medel att binda samman texter, men bortsett från den teoretiska apparaten innebär det knappast något nytt utöver tidigare skrivträningsprogram. Främst till läraren riktas ett avsnitt där man tillämpar fältanalys på textavsnitt från elevuppsatser. Man menar att en sådan analys tydligare än andra metoder skulle uppenbara

bristande sammanhang, meningsbyggnadsfel och andra oegentligheter. Till detta liksom till elevens möjligheter att kunna baka in dessa teoretiska resonemang i sitt eget skrivande ställer man sig kanske något frågande.

Svenska meningar bör — trots en del frågetecken av framför allt pedagogisk natur — kunna förnya skolans grammatikundervisning och inte minst göra den rolig. För andra som är intresserade av grammatiska frågor är den en enkel men samtidigt mycket givande introduktion till en alternativ grammatisk modell. *PAP*

Holmberg, Bengt: Språket i Göteborg. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 59 (Svenskt riksspråk i regionala skiftningar 5). Esselte Studium, Stockholm 1976. 73 s.

Holmbergs bok ersätter den sedan länge slutsålda "Göteborgsspråket" av Bertil Björseth, vilken utkom 1958 som nr 19 i språknämndens skriftserie.

Holmbergs redogörelse är i stort sett uppställd efter Björseths modell, med huvudvikten på uttal och ordförråd. Det är intressant att på så sätt få utvecklingen av göteborgskan under de senaste två decennierna belyst.

Holmbergs bok innehåller vidare fyra ganska utförliga prov på talad göteborgska återgivna både med vanlig skrift och med landsmålsalfabetet. *BL*

Johansson, Per: Språkvård för demokrati. I: Svenskläraryrskrift 1976. Stockholm 1976. Distr.: Svenskläraryrskriftsföreningen, Högbergsgatan 54, 116 20 Stockholm.

I den här artikeln som har väckt en del uppmärksamhet görs gällande att den traditionella språkvården, sådan den bedrivs av t.ex. Svenska språknämnden, inte ger utrymme för motarbetande av missbruk av språket i politisk propaganda, reklam m.m. Tvärtom är enligt författaren den traditionella språkvården inriktad på att hjälpa de språkliga sändarna att uttrycka sig så effektivt som möjligt, utan hänsyn till om avsikten är att manipulera mottagaren. Vad författaren efterlyser är en *argumentationsanalytisk språkvård* som hindrar och avslöjar ett språkbruk som har manipulatoriskt syfte. Vi

har en marknadsföringslag, en konsumentköplag och en konsumentombudsman, vilkas uppgift är att motarbeta osaklighet och vilseledande information. Författaren föreslår att ett motsvarande organ — eller Svenska språknämnden — får till uppgift att på motsvarande sätt ta itu med osaklighet, övertalningskonster och suggestionsknep hos politiker, samhällsdebattörer m.fl. Fråntagna medlen att bedriva ovederhäftig propaganda skulle dessa då tvingas att övergå till att meddela saklig information.

Mycket av det som författaren efterlyser under beteckningen "argumentationsanalytisk språkvård" utförs dock inom den traditionella språkvårdens praktiska arbete, något som författaren faktiskt förbiser. Att sedan just den typen av språkvårdande verksamhet behöver ske i mycket större omfattning är en annan sak.

Å andra sidan ligger en hel del av uppgifterna för en argumentationsanalytisk språkvård utanför möjligheterna för ett språkvårdsorgan. Sådant som rör sakfrågor kräver en sakkännedom som det vore omöjligt för en enda institution att sitta inne med. Hur den argumentationsanalytiska verksamheten sedan praktiskt skulle bedrivas går författaren inte in på. För språkvården är det dock en främmande tanke att bedriva någon sorts polisiär verksamhet och offentligen brännmärka olika personers språkbruk.

Men mycket i den här artikeln är också både riktigt och viktigt. Det är förvisso en uppgift både för språkvården och för andra institutioner att arbeta för att göra medborgarna så medvetna så att de kan stå emot olika slag av påverkan och så att de kan genomskåda finter — språkliga och andra — som används för att försöka föra dem bakom ljuset. CG

Josephson, Olle: Rapport 1, 2 och 3 från forskningsprojektet "Ordförståelse i samhällskommunikationen". Ht 1975, Vt 1976, Ht 1976. Stencil. Distr. Projektet Ordförståelse, Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, 104 05 Stockholm 50.

Projektet Ordförståelse i samhällskommunikationen startades av Sten Malmström vid institutionen för nordiska språk

i Stockholm 1975. I den första rapporten — till vilken sociologen *Kaj Frick* är delförfattare diskuteras rättning av svaren på 32 svåra ord. Arbetet bygger på material från Nils Fricks ordundersökningar (jfr *Frick & Malmström* ovan) och syftet med hela projektet är att undersöka och förfina metodiken för undersökningarna av ordförståelse. — Den andra rapporten heter *Hur testar man ordförståelse*. Där diskuteras vad ordförståelse innebär och möjligheten att utnyttja en semantisk särdragsmodell för att analysera hur människor förstår ord. Den metod som prövas är test med fria svar, inte flervalsmetoden. — Den tredje rapporten, *Kontextproblemet vid ordförståelseundersökningar*, inleds med viktiga resonemang om ordförståelse och läsförståelse, om ordförståelse och begreppsförståelse. Därefter redovisas och diskuteras en undersökning där men medvetet har varierat kontextens betydelse. Orden har bjudits i sammanhang som antyder respektive inte antyder viktiga delar av deras betydelse, eller som antyder olika drag i deras betydelse. Resultaten diskuteras och skilda typer av svårigheter redovisas. Till exempel tycks det för vissa ord förhålla sig så att om försökspersonerna får lite ledning, så förstår de ordet fullt ut, men om de inte får någon ledning så förstår de inte alls. Författaren talar i sammanhanget om semantiska trösklar. Vidare framhåller han betydelsen av den samlade verkan av olika typer av svårigheter.

Det här projektet är mycket intressant, eftersom området är centralt ur många aspekter och de hittills använda metoderna ganska osäkra. *MW*

Klasspråk: sociolingvistik och utbildning. En antologi redigerad av Frank Gregersen m.fl. Översättning från danskan. Gidlunds, Stockholm 1976. 266 s.

Det danska originalet, med titeln *Klassesprog*, har anmälts i *Språk i Norden* 1975, s. 94. *CG*

Kontrastiv fonetik och syntax med svenska i centrum. Utg. Eva Gårding. Liber Läromedel, Lund 1976. 160 s.

Som titeln anger innehåller denna bok kontrastiva studier av svenskans fonetik och syntax. Jämförelserna gäller särskilt

invandrarspråk som talas i Sverige, men de kontrastiva synpunkterna har i vissa fall kommit i skymundan. Boken torde vara av särskilt intresse för dem som praktiskt eller teoretiskt sysslar med invandrarundervisning. Principiellt viktig är en uppsats av *Eva Gårding*, "Optimeringsprinciper i uttalsundervisning — särskilt för invandrarlärare", där hon visar hur man kan utnyttja elevernas egna språkvanor när de lär sig svenska och hur man bör bygga upp progressionen i undervisningen för att nå bästa möjliga resultat på den tillgängliga tiden. Andra uppsatser i boken innehåller redogörelser för vokaler och vokalsystem, konsonanter och konsonantsystem — i konsonantavsnittet (av *Eva Gårding*) behandlas också akustik och perception liksom konsonanternas manifestation i skriften, saker som alltför sällan tas upp i så här kortfattade översikter. De syntaktiska frågor som tas upp är ordföljd och meningsbyggnad (*Kenneth Hyltenstam*), bestämd och obestämd form, tempus (bägge av *Thore Pettersson*). *BM*

Lindberg, Ebba: Beskrivande svensk grammatik. Under medverkan av *Ove Oskarsson*, AWE/Gebbers, Stockholm 1976. 218 s.

Denna grammatik är avsedd för blivande svensklärare. Den är traditionellt uppställd. Formen är resonerande, vilket ibland gör boken svår att använda som uppslagsbok. Idéer från den transformationella generativa grammatiken är inarbetade i beskrivningen. Positionsgrammatiken får däremot ett eget kapitel. Nytt är att momentet textlingvistik tas upp. Författarna ger övningsuppgifter i anslutning till texten, dock ges åtminstone inte i den första upplagan något facit. Boken avslutas med en kommenterad litteraturlista och ett sakregister. *BL*

Nordiska studier i filologi och lingvistik. Festskrift tillägnad Gösta Holm. Lund 1976. 500 s. Distr. Studentlitteratur AB, Lund.

Bland de 54 uppsatserna kan nämnas:

Thorsten Andersson: Manlig sjuksköterska

Jan Einarsson: Män, kvinnor och språk

- Björn Hagström*: Om satsflätans förutsättningar. En skiss
- Inger Haskå*: Isländskt och svenskt ledarspråk. En syntaktisk undersökning
- Nils Jörgensen*: Satsfogning — några preliminära funderingar
- Allan Karker*: Blir det til noget? Om ortografiske kortformer af nogle verber i dansk (se s. 75)
- Bengt Loman*: Att läsa svenska vid Åbo akademi
- Einar Lundeby*: Om "utbrytningen"s opphav og innhold (se s. 91)
- Stig Nilsson*: Term som term
- Gertrud Pettersson*: Om vilken som relativt pronomen
- Christer Platzack*: Hur dom som blir de/dem som
- Bengt Sigurd*: Några skillnader mellan traditionell och transformationell grammatik
- Anders Sundqvist*: Snöplig
- Lars Svensson*: På snusen
- Carl-Eric Thors*: Kring några politiska termer från 1790-talet
- Walter Åkerlund*: Ur en undersökning av de fraseologiska och syntaktiska omständigheterna vid utformningen av nutida svenskt talspråk. CG

Ord för ord. Svenska synonymer och uttryck. Andra, moderniserade upplagan utarbetad av Herbert Friedländer. P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1977 (första upplagan 1960). XXII+775 s.

Den efterlängttade andra upplagan av *Ord för ord* har kommit ut. Den första har länge varit slutsåld. Boken upptar 33 500 uppslagsord, varav bortåt 2 500 nytillkomna. Detta är den fylligaste, mest omfattande och därför också bästa synonymordboken på svenska. Därmed är naturligtvis inte sagt att den är perfekt. Av och till kan man i synonymkedjorna till uppslagsorden urskilja något ensidiga återspeglings av äldre tiders åsikter och föreställningar. Det gäller till exempel i fråga om vissa ord som står för företeelser på samhällsområdet, det gäller också skillnaderna mellan synonymerna till *man* och *dem* till *kvinnor*. Använd med förstånd ger boken

dock mängder av upplysningar, inte minst i fråga om fraser och fasta uttryck. MW

Sigurd, Bengt: Språk, människor och maskiner. Augusti 1976. 97 s. Distr.: Samarbetskommittén för långsiktst motiverad forskning, Sveavägen 166, 14 tr., 113 46 Stockholm.

I början på 1970-talet inrättades i Sverige ett sekretariat för framtidsstudier knutet till regering och riksdag. Som ett komplement till sekretariatet tillsattes 1974 Samarbetskommittén för långsiktst motiverad forskning. Ett av kommitténs första stora projekt gäller att samla vetande kring människans situation i informations- och kommunikationssamhället. Denna rapport av Bengt Sigurd är en s.k. delkunskapsöversikt inom det projektet.

Författaren börjar med att tala om Det brokiga utbudet. Vi nås av budskap av alla möjliga sorter. Men också kraven på vår språkliga behärskning är stora. Vi förutsätts t.ex. begripa initialförkortningar, blankettspråk, fragmentariska formuleringar, fackspråksord och främmande ord. Och, som Sigurd säger, "Begriplighetsforskningen är i sin linda". Därefter resonerar författaren om det han kallar kommunikationens kostcirkel. Så följer ett mer teoretiskt avsnitt med synpunkter på människans språkliga kommunikation; särskilt diskuteras förståelseproblemen och de sociala mekanismerna. Vidare behandlas teknologins effekter och försöken att härma språkligt beteende med dator. Boken avslutas med några anmärkningar om språkklyftor som reflexer av vissa drag i samhällsutvecklingen. MW

Sociolinguistic Research in Sweden and Finland. Ed. Bengt Nordberg. International Journal of the Sociology of Language 10. Mouton, The Hague, Paris 1976. 147 s.

Denna antologi vill för en internationell publik presentera problemen och forskningsmetoderna inom språksociologin sådana de ter sig från svensk och finländsk horisont. Antologins redaktör *Bengt Nordberg* konstaterar i sin inledning att det trots de två ländernas gemensamma kulturella bakgrund finns stora språksociala skillnader. Det svenska samhället har

i princip varit enspråkigt, och forskningen har byggt på traditionell dialektforskning och språkvård. Den finländska forskningen har haft de praktiska problemen inom ett sedan århundraden tvåspråkigt samhälle att utgå från, och en stor del av forskningen har där utförts av samhällsvetare.

Det kanske tyngsta bidraget i antologin är *Karl-Hampus Dahlstedts* uppsats om samhällsideologi och språkvård, där han diskuterar de ideologiska förutsättningarna för det svenska språksamhället. De grundpelare man bör bygga på är, menar Dahlstedt, demokratism och tolerans samt en önskan om ett öppet språk som inte reser murar mellan grupper i samhället eller som isolerar en nation från en annan.

En fråga som forskningsgruppen Talsyntax vid Lunds universitet sökt besvara är om och hur vi klassificerar våra medmänniskor utifrån deras språk. Talsyntax ledare *Bengt Loman* diskuterar detta i en uppsats om språkligt beteende och social värdering. Han visar där bl.a. att man är benägen att bedöma en talare som kommer från en mer avlägsen landsdel som hörande till en högre socialgrupp än hans verkliga, och att grammatiska kvaliteter o.d. är av underordnad betydelse när man gör en sådan bedömning.

Mats Thelander, ledare för projektet Språk, roll och sociala relationer vid Uppsala universitet, diskuterar inträngande hur fördelningen mellan dialekt och riksspråk kan beskrivas. Utgångspunkten är projektets inspelningar från Burträsk i Norrland.

Heikki Paunonen skriver om Ideolektisk variation i Helsingfors stadsmål. I likhet med många andra undersökningar som utgått från Labovs metoder finner han ett ordnat språkligt mönster bakom förändringarna och den s.k. fria variationen i Helsingforsfinskan.

Diglossi och bilingvism bland två minoriteter behandlas av *Magdalena Jaakkola*. De grupper det gäller är dels gränsbefolkningen i Tornedalen, dels finska immigranter i svenska industrisamhällen.

Om samiskan skriver *Olavi Korhonen*, och han behandlar bl.a. de stora dialektala skillnaderna och de problem de medfört när man sökt skapa ett enhetligt samiskt skriftspråk.

Antologin fullständig av *Bengt Nordbergs* inledande forskningsöversikt och historik. *PAP*

Språket i spalterna, i Ord och stil/Språkvårdssamfundets skrifter 8. Studentlitteratur, Lund 1976. 132 s.

Språket i spalterna bygger ursprungligen på en undersökning av språket i en svensk dagstidning som en arbetsgrupp inom Språkvårdssamfundet utfört på uppdrag av tidningen. Intresset för denna undersökning hos bl.a. andra tidningar ledde till en bok med mera generell inriktning på tidnings-språket som sådant.

Lars Alfvegren gör en sammanställning av vilka vanliga språkfrågor som journalister brukar ta upp. *Lars Conon* undersöker rubrikerna. *Kent Larsson* har granskat tidnings-språkets syntax på en del punkter, och ger förslag till bättre och effektivare skrivsätt. *Martin Gellerstam* har samlat ett antal relationsfraser och visar hur de kan användas som medel att undertrycka information. *Gunnar Tingbjörn* ger en översikt över sportspråkets stilmedel. *Jan Danell* redogör för i vilken mån ungdomar förstår ord i ledartexter och vilka attityder de har till ledare.

Boken som i första hand vänder sig till journalister och andra slags informatörer är på en gång beskrivande och rekommenderande. *CG*

Språk och samhälle 3. Social variation i talspråkets syntax. Utg. *Bengt Loman*. Liber Läromedel, Lund. 256 s.

I denna volym sammanfattas huvudresultaten från projektet Talsyntax vid universitetet i Lund. Boken inleds med en diskuterande och sammanfattande uppsats, Den klasslösa syntaxen, av *Bengt Loman*. Han börjar med att ge en översikt över teorier om social variation i talspråkets syntax. Han framhåller att man mest uppmärksammat skillnader i språkets ytstruktur utan att egentligen ta hänsyn till hur olika funktionella och kognitiva kategorier uttrycks. *Loman* redogör vidare för hur tidigare undersökningar påverkade uppläggningsen av Talsyntax-projektet. Insamlingen av material gjordes i två serier. Den ena består av intervjuer med människor från olika

socialgrupper. Den andra serien inspelningar gällde skillnaden mellan samtal och debatt, dvs. mellan informellt och formellt talspråk. Loman diskuterar ganska ingående problemen med den gängse socialgruppsindelningen i dessa sammanhang. Själva gruppindelningen kan ibland ge upphov till resultat som inte rätt återspeglar verkligheten. Loman förordar mer experimenterande. Han menar också att man med utgångspunkt i individens språkliga data borde kunna vinna viktiga insikter om gränser mellan olika grupper i samhället, "kanske på ett mera känsligt sätt än en indelning efter vissa socioekonomiska kriterier". Språkundersökningar skulle alltså kunna användas som instrument i samhällsforskning och inte bara som stöd åt redan färdiga samhällsteorier.

Det viktigaste resultatet av projektet Talsyntax tycks trots allt vara de påfallande likheterna i olika människors syntaktiska repertoar: vi har alla tillgång till en gemensam grammatik. Men vi utnyttjar den lite olika.

En tanke bakom Talsyntaxundersökningarna har hela tiden varit att analysera talspråk med utgångspunkt i skriftspråksnormen. Man skulle då kunna konstatera hur nära skriftspråket olika sociala grupper ligger i sitt tal. Här skulle dock jag — som skriftspråksforskare — vilja varna för en liten tendens hos talspråksforskare att ibland något överskatta vår känedom om de normer som tillämpas i skriftspråk.

Utom Lomans artikel innehåller boken följande bidrag:

Lennart Lindstedt: Insamling av ett socialt stratifierat talspråksmaterial

Mirja Saari: Socialt index som grund för klassifikation av informanter

Mirja Saari: Syntaktiska drag i svenska intervjuvar

Frands Mortensen: Meningsfragmenter i svensk talesprog

Nils Jörgensen: De rättkonstruerade meningarnas byggnad i ett socialt skiktat talspråksmaterial

Lena Danielson: Om modala hjälpverb i ett socialt varierat talspråksmaterial

Jan Einarson: Nominalfras, socialgrupp och kön

Bert Rydhagen: Om sammansättningar i ett socialt varierat talspråksmaterial

Jan Einarsson och Nils Jörgensen: Sjuttio grammatiska kategorier. MW

Svenska. Hyllningsskrift till Sigurd Fries. Institutionen för svenska vid Umeå universitet. 1974. 188 s. Stencil.

Förutom några rent litteraturvetenskapliga uppsatser har boken följande innehåll:

Sven Söderström: Hur man ropar på folk och få i övre Norrland

Sven-Bertil Jansson: Språk och klass i litteraturen

Gudrun Utterström: Samhällets olycksbarn. Kring ett småländskt kvinnobrev från 1670-talet

Birger Liljestrand: Är Dörren han eller hon?

Carl-Gustaf Söderberg: Retrospektivt om svensk accent 1 och 2

Nils Thun: Val i språkproduktionen

Sture Ureland: Diktade eller verkliga amerikanismer i Vilhelm Mobergs amerikaromaner

Tryggve Sköld: Har svenskan en SVO-ordföljd eller en VSO-ordföljd? Till frågan om ordföljd och universaler

Roland Otterbjörk: Ett och annat om Sigurd

Claes-Christian Elert: Gränsen för det sydsvenska bakre r

Bengt Nordberg: Spriten och klypan. Några regionalord från Eskilstuna

Sverker Ek: "Använd dom rätta orden — att era barn må se världens ansikte naket." Om språksocial kompetens inom teaterdialogen. CG

Svenskans beskrivning 9. Förhandlingar vid nionde sammankomsten för svenskans beskrivning. Nysvenska studier 55—56. Lund 1976. Distr. Lundequistska bokhandeln, Uppsala.

Volymen innehåller följande 14 uppsatser:

Sture Allén: Språklig databehandling och särspråklig forskning

Jens Allwood: Några oväntade satsflätor

Erik Andersson: Verbfrasdeletion i svenskan

Lars Gunnar Andersson: Talaktsadverbial

Jan Anward och Per Linell: Om lexikaliserade fraser i svenskan

Benny Brodda: Om genitivens grundbetydelse

Gösta Bruce: Svenska accenter i satsperspektiv

Rolf Carlsson—Björn Granström: Regelbeskrivning av svenskans uttal — i ett text-till-talsystem

Peter Cassirer: Formerna av pronomenet de. 1. södra Sverige

Östen Dahl: Svensk operationell syntax

Björn Hammarberg—Åke Viberg: Anaforiska processer i svenskan i invandraperspektiv — några utgångspunkter

Rolf Hedquist: Pronomen som övertalningsmedel

Staffan Hellberg: Bestämd form pluralis

Anne-Marie Thunberg: Samhällets krav på utforskning av svenskan. CG

Svenskämnets kris. Medverkande: Bengt Brodow, Arne Ehrlin, Olle Holmberg, Per Erik Ljung, Gun Malmgren, Lars-Göran Malmgren, Sven Nilsson, Sven Ottosson, Ingemar Svenonius, Jan Thavenius. Liber Läromedel. Lund 1976. 164 s.

Sedan flera år har man talat om att svenskundervisningen i skolan skulle befinna sig i ett krisläge. Alltför många elever finner ämnet meningslöst, och åtskilliga lärare är osäkra om vad undervisningen egentligen bör gå ut på och hur den i så fall skall utformas. Svenskämnets kris analyserar och diskuterar teoretiskt (och ofta rätt abstrakt), men visar praktiskt, med exempel från olika experiment, nya vägar för svenskämnet. Författarna (svensklärare och litteraturforskare) går till rätta med sådant som de olika ideologierna bakom svenskundervisningens hittillsvarande utformning, arbetsförhållandena i skolan, ämnets indelning i isolerade moment, bruket av passiverande läromedel m.m., och de hävdar nödvändigheten av en undervisning där färdighetsträningen är ett "medel för förändring av verkligheten" och inte ett mål i sig. Utgångspunkten är hos flera av författarna uttalat marxistisk: arbetet med svenskan i skolan, liksom allt annat skolarbete, skall ingå som ett led i klasskampen. Frånsett den ideologiska

förankringen är åtskilliga av synpunkterna i boken nu rätt allmänt företrädda bland olika grupper av skolfolk. Men i den här boken har de samlats och spetsats till, och boken har blivit ett av de hittills tyngst vägande inläggen i den sedan några år mycket livliga debatten om svenskan i skolan. CG

Vad händer med svenska språket? Red. Inge Jonsson. Utg. Svenska Akademien. Pan/Norstedts, Stockholm 1976. 212 s.

Vad händer med svenska språket är en debattbok med uppsatser av personer som på olika sätt har språket till yrke: språkmän, litteraturvetare, författare, kulturskribenter, tidningsmän. Bland de sexton bidragen kan nämnas *Carl Ivar Ståhles* uppsats om nyttan av ett skriftspråk, *Bertil Moldes* om språklig tolerans, *Nils-Erik Landells* om den offentliga informationen, *Harald Wigforss* om att använda "språkligt folkvett" i tidningar, *Inge Jonssons* om skolsvenskan och lärarutbildningen, *Artur Lundkvists* om försvar för det svåra språket och *Göran Palms* om språkförbistringen på ett stort svenskt industriföretag. Övriga uppsatser handlar om att översätta lyrik, om sportens språk, om religiöst språk, om vetenskaplig nomenklatur, om att som utlänning lära sig svenska, om att som hemvändande utlandssvensk åter möta svenskan och om att vara tvåspråkig. Uppsatserna ger främst uttryck åt författarnas personliga åsikter och värderingar. CG